

BÜROKRATİK SOSYALİZMDEN ÇEVRE KAPİTALİZMİNE GEÇİŞ:

**ARNAVUTLUK'UN NEOLİBERAL KÜRESELLEŞMEYE
EKLEMLENMESİ**

Jonilda Rrapaj-Kolasi

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz

**BÜROKRATİK SOSYALİZMDEN ÇEVRE KAPİTALİZMİNE GEÇİŞ:
ARNAVUTLUK'UN NEOLİBERAL KÜRESELLEŞMEYE EKLEMLENMESİ
Jonilda Rrapaj-Kolasi**

Yayınevi Editörü: Ertan Akkaş

Kapak ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2021 Ağustos, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-05-9

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47865

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48

Tel: 0(312) 341 36 67

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

http://www.siyasalkitap.com

TEŞEKKÜR

İş bu kitap, doktora tezimin kitaplaştırılmış halidir. Doktora uzun ve zahmetli bir süreçtir. Çalışmanın üzerinde sadece yazarın ismi olsa da bu kitap, birçok kişinin emeği ve desteğini de barındırmaktadır. Bu nedenle, burada bu çalışmayı mümkün kılan, tüm öğrencilik hayatımda benden desteğini esirgemeyen, bana güvenen ve yanımda olan herkese borçlu olduğumu ifade etmeliyim.

Öncelikle, bu çalışmanın yürütülmesi sırasında, akademik ve insani desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren, iyimserliğiyle sürekli beni cesaretlendiren, çok kıymetli danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Atay Akdevelioğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitesinin bir üyesi olarak değerli önerilerde bulunan, ancak tez savunmama katılmayan Doç. Dr. Pınar Bedirhanoğlu hocama da teşekkür borçluyum. Ayrıca, çok değerli tez jüri üyesi Prof. Dr. Çınar Özen, Prof. Dr. Erel Tellal, Prof. Dr. Haldun Yalçınkaya ve Doç. Dr. Burak Tangör hocalarıma, tez savunmamda yaptıkları katkıları nedeniyle derin teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora sürecinde ve sonrasında engin bilgileriyle uluslararası ilişkileri iyice kavramamı, eksiklerimi tamamlamamı ve dünyaya farklı bir perspektiften bakmamı sağlayan çok kıymetli Prof. Dr. İlhan Uzgel hocama en kalbi duygularımla teşekkür ediyorum.

Doktora sürecinde kütüphanede birlikte sayısız günler geçirdiğimiz, dert yandığımız, ve ayrıca çalışmamın gramer kontrolünü yapan canım arkadaşım, Sibel Engin'e tüm desteklerinden dolayı kalben teşekkür ediyorum.

Başka bir ülkede okumak güzel olduğu kadar birçok zorlukları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de bulunduğum tüm öğrencilik hayatı süresince, başta arkadaşlarım, dostlarım ve hocalarım olmak üzere, bana güvenen, yardım eden ve benim yanımda olan burada adını sayamadığım herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Kitabın yayınlanmasını sağlayan Siyasal Kitabevi sahibi Ünal Sevindik'e ve eserin kitaplaştırılmasında katkısı olan Siyasal Kitabevi çalışanlarına da teşekkür borçluyum.

Son olarak hayatım boyunca hep yanımda olan, daha iyi bir eğitim almam için desteğini hiç esirgemeyen, bana hayatta insani değerlere bağlı ve

mücadeleci olmayı öğreten canım aileme ve lisanstan beri öğrencilik/akademik hayatımın her adımında bıkmadan, yorulmadan yanımda olarak, beni teşvik ve motive eden, özellikle de doktora tezimi yazma sürecinde en zor zamanlarda beni cesaretlendiren, daha iyi bir çalışma ortaya koymam için her satırı bıkmadan okuyarak “acımasız” eleştiriler yapan, hayat ve yol arkadaşım, sevgili eşim Klevi’ye en derin minnet duygularımı sunuyorum.

ÖNSÖZ

Dr. Jonilda Rrapaj'ın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde doktora tez çalışması olarak hazırladığı bu kitap, Batı Balkanlar ve Arnavutluk üzerinden Geçiş Süreci, Şok Terapi ve neoliberal küreselleşme tartışmalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Bilindiği gibi reel sosyalizmin çökmesinin ardından genel olarak Balkanlar bölgesi, özellikle Batı için sorun çıkarıcı bir çatışma alanı olarak görüldü ve bu şekilde resmedildi. Bunda Robert Kaplan gibi dönemin ABD yönetimi üzerinde etkisi olan yazarların, Balkan Hayaletleri kitabında dile getirdiği Balkanlara dokunulmaması, bir kez girildiğinde bir bataklıkla saplanılacağı şeklindeki tezleri de rol oynadı. Genelde 19. yüzyıldan kalma, parçalanma, bölge halklarının birbirleriyle halledemedikleri tarihsel sorunlar gibi imgelerle tanımlanan bu dönemin mirası, bölgeyi hep çatışmayla, bitmeyen etnik sorunlarla ilişkilendirme, bunun neredeyse bir tek Balkanlara özgü bir özellik olarak görmeye yol açtı. Bu yerleşik alışkanlık, Türkiye'deki çalışmaları da etkisine altına aldı ve bölgeyi çatışma, müdahale, bitmeyen anlaşmazlıklar ekseninde ele almak hakim perspektif haline geldi.

Dr. Rrapaj'ın bu çalışması tarihsel olarak Balkanlar, 1990'lardan sonra ise Avrupa Birliği'nin yerleştirdiği terminolojiyle Batı Balkanlar konusuna, yaygın ve yerleşmiş çatışma, milliyetçilik perspektifinden değil, bölgenin ve Arnavutluk'un küresel kapitalizmle çarpık ve sorunlu sayılabilecek eklemlenme biçimleri üzerinden yaklaşmaktadır. Bun yaparken de devlet/sınıf kompleksini analizin merkezine koyan Neo-Gramsciyan bir perspektiften faydalanmaktadır. Bu yönüyle bu kitap genel olarak Balkanlar üzerine yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışma Balkanlar ve Arnavutluk'un neoliberalizme eklemlenmesi üzerinden, aslında bize hem post-komünist entegrasyon sorunsalının bir kesitini ama genelde, dayatılan/benimsenen ekonomi politikasının getirdiği maliyeti gözler önüne seriyor. Herşeyi ile bölge dışında hazırlanan, yalnızca Balkanlar ve Arnavutluk değil bütün eski Doğu Bloku üzerinde bir laboratuvar gibi test edilen Şok Terapi modelinin, hızlı kapitalistleşme sürecinin Arnavutluk üzerinde yarattığı toplumsal, ekonomik ve siyasal yıkım kitapta bize çok detaylı ve çarpıcı bir şekilde anlatılıyor. Batı'da hazırlanan bu ekonomik model, Baltıklardan Balkanlara, Orta Asya'dan Pasifik'e uzanan çok geniş bir coğrafyada

en azından bir kuşağın hayatına büyük darbe vurmuş, korkunç insani dramlar yaratmıştır. Bu ülkelerin birikimleri yeni türeyen bir kısmı eski komünist parti üyesi yerli işbirlikçiler ile Batı sermayesi tarafından talan edilmiş, bu toplumlar küresel ekonominin ve yolsuzluğa bulaşmış kesimlerin insafına terk edilmiştir. Bu noktada Arnavutluk gibi görece küçük sayılabilecek bir ekonomi de bu sürecin parçası olmuş, küresel kapitalizmin ölçek konusunda seçici olmadığı, bir ilke olarak, geliştirdiği modelin yerkürenin her bir noktasına yayılması ve derinleşmesini istediğini göstermiştir.

Geçmişte komünizmi en katı şekilde uygulayan, Avrupa kıtasında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİK/T) üyesi olmayı reddedecek kadar Batı ve kısmen Sovyet karşıtı olan Arnavutluk, bu süreçten iktisadi olarak en olumsuz etkilenen ama siyasal olarak da Batı ve ABD'ye en yakın ülkeye dönüşmüştür. Arnavutluk'un bu kendine özgü dönüşümünün izleğini sürmek zihin açıcı olmaktadır. ABD, AB ve IMF-Dünya Bankası üçlüsünün kıskacına alınan bu ülkelerin bir kısmının küreselleşme sürecinde dile getirilen şeffaflık, hesap verilebilirlik, hukukun üstünlüğü gibi kurumsallaşmış bir kapitalist dönüşümü yaratmak yerine nasıl kriminalize bir sınıf, iktidar ilişkileri ve ekonomiye dönüştüğünün hikayesi kitapta gayet net bir şekilde anlatılmaktadır. Bu Geçiş Süreci hiçbir ülkede Arnavutluk'ta olduğu gibi devlet/kamu otoritesinin çöküşü, sokakların askeri cephanelerden alınmış silahları taşıyan gruplarca kontrol edildiği ve düzenin kurulması için uluslararası müdahaleyi gerektirecek bir sonuca yol açmamıştır. Bu açılardan Arnavutluk'un kapitalizmle, küreselleşmeyle, Şok Terapiyle bu imtihanını diğer örneklerden ayıran daha sert, daha göze batan bir özellikler taşımakta, bu yüzden daha öğretici olmaktadır.

Olumlu gelişmelerinin nedeninin dışsal, olumsuz gelişmelerinin nedenlerinin ise içsel olarak görüldüğü, işlerin beklendiği gibi gitmemesinin nedeninin toplumsal kültür, deneyimsizlik, beceriksizlik, yolsuzluğa meyilli olma gibi unsurlara bağlanarak bölge halklarının sorumlu tutulduğu Batı'daki hakim anlayışa bu kitap ciddi bir itiraz getirmekte, sorunun temelinde yukarıdan belirlenen, kapitalizmin bütün sıkıntılarını içsel olarak taşıyan bir modelin yattığını göstermektedir.

Bütün bu sürecin sonucunda Arnavutluk sınırlı da olsa üretim süreçlerinden koparılmış, diğerleri gibi bir tüketim alanı olarak görülmüş, iktisaden AB'ye, askeri ve stratejik olarak ABD'ye sıkı sıkıya bağımlı bir ülkeye dönüştürülmüştür. Böyle bir çalışmayı Türkçe olarak kazandıran Jonilda Rrapaj'ın bu tartışmalara önemli bir katkı sağladığını belirtmek isterim.

Kişisel bir not olarak Dr. Jonilda Rrapaj'ın Siyasal Bilgiler Fakültesinde benim danışmanlığım da başladığı bu doktora tezi ne yazık ki, içinden geçtiğimiz dönemin koşullarından kaynaklanan nedenlerle benim danışmanlığım da tamamlanamadı. Yalnızca Jonilda değil diğer birçok tez öğrencim de aynı,

tezlerinin bir aşamasında yeni danışmanlar bulmak zorunda kaldılar. Sonuçta, tezinin üzerinde danışman olarak adım olacağı yerde, basılan kitabının önsözünde adımın olmasını istedi Jonilda. Bu önsöz, bir bakıma yaşadığımız dönemin akademi üzerinde yarattığı tahribatın, akademinin içinden geçtiği bu karanlık dönemin göstergelerinden biri olarak kayıtlara geçecek.

Prof. Dr. İlhan Uzgel

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	3
ÖNSÖZ	5
GİRİŞ.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

NEO-GRAMSCİYAN YAKLAŞIM İLE YAPISAL DÖNÜŞÜMLERİN AÇIKLANMASI

I. NEO-GRAMSCİYAN YAKLAŞIMIN SOSYAL ONTOLOJİSİ	33
A. Neo-Gramscian Yaklaşımın Teori Anlayışı	33
B. Temel Kavramlar: Üretimin ve Toplumsal Güçlerin Uluslararası İlişkiler Analizine Dâhil Edilmesi	35
1. Tarihsel Yapı Kavramı.....	37
2. Üretimin Örgütlenmesi ve Toplumsal Güçler	39
3. Devlet Biçimleri.....	41
4. Dünya Düzenleri.....	43
5. Genişletilmiş (Bütünleşik) Devlet Kavramı.....	45
B. Rizaya Dayalı Bir Yönetim Biçimi Olarak Hegemonya	47
1. Gramsci'nin Hegemonya Kavramı.....	47
2. Neo-Gramscian Hegemonya Kavramı	51
3. Hegemonyanın Toplumsal Temelleri	55
a. Tarihsel Blok Kavramı	55
b. Hegemonyanın örgütleyicileri olarak organik entelektüeller	57
c. Pasif Devrim Kavramı.....	59
II. TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMÜN EKONOMİ POLİTİĞİ	61
A. Neo-Gramscian Yaklaşım Çerçevesinde Yapısal Dönüşümlerin Açıklanması: Hegemonyanın Mekanizmaları ve Araçları	61
1. Üretimin ve Sermayenin Uluslararasılaştırılması veya Küreselleşmesi.....	61
2. Devletin Uluslararasılaşması	63
B. Uluslararası Kurumlar	65
1. Küresel Yönetişim	66
2. Yeni Anayasacılık.....	68

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYA DÜZENİNİN NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME ÇERÇEVESİNDE YENİDEN
YAPILANDIRILMASI

I. LIBERAL ULUSLARARASI DÜZENİN EKONOMİ POLİTİĞİ: İLİŞTİRİLMİŞ LIBERALİZMDEN DİSİPLİN EDİCİ NEO-LİBERALİZME GEÇİŞ	75
A. ABD Hegemonyasının Kuruluşu ve 1945 sonrası Dünya Düzeninin Kurumsal Yapısı	76
1. 1945-1970 Döneminde ABD Hegemonyasının Oluşmasındaki Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Etkenler	77
a. Bretton Woods Anlaşmasının ABD Hegemonik Düzeninin İnşasındaki Rolü	79
b. Marshall Planı ve Bretton Woods Sistemin Sınırlılıklarının Kaldırılması	81
2. NATO ve Liberal Uluslararası Düzenin Güvenlik Yapısı	83
3. Amerikan Hegemonik Düzeninin Fikirselsel Boyutu: Egemen Fikirler ve İdeoloji	85
B. Keynesçiliğin Düşüşü ve Neoliberalizme Geçiş Süreci: 1970-1980'lerde Dünya Düzeninde Bir Dönüm Noktası	86
1. Keynesçilik ve Sosyal Devlet Modeli (1947- 1973)	86
2. Modern Kapitalizmin Bir Çeşidi Olarak Keynesçilik	89
II. NEOLİBERAL DÜZEN VE ABD HEGEMONYASININ YENİDEN İNŞASI	93
A. Neoliberal Küreselleşme ve Dönüşen Dünya Düzeni	93
B. Siyasi Bir Proje Olarak Neoliberalizm	95
C. Neo-Liberalizme Geçiş Sürecinde Sermayenin ve Devletin Uluslararasılaşması	101
1. Devletin Rolünde Yaşanan Yapısal Değişim: Neoliberal Devlet Biçimi	101
2. Ekonomik Küreselleşme Aracılığıyla Devlet-Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması	107
a. Neoliberalizm ve Demokrasinin Sınırlandırılması	107
b. Neoliberalizm ve Eğitimin Piyasanın İhtiyaçlarına Göre Yönlendirilmesi	108
c. Neoliberalizm ve Sivil Toplumun Sivil Toplum Kuruluşlarına İndirgenmesi	109
III. İKİLİ DÖNÜŞÜM: GEÇİŞ VE BÜTÜNLEŞME SÜREÇLERİ ARASINDA DOĞU AVRUPA	113
A. Neoliberal Hegemonya Altında Sosyalizm Sonrası Doğu Avrupa'nın Dönüşümü	113
1. Doğu Avrupa Örneğinde Küresel Yapısal Değişiminin Ekonomi Politikası	114
a. Sosyalist Rejimlerin Çöküşü ve Piyasa Ekonomisinin İnşası	115
b. Geçişin İlk Dalgası Olarak Şok Terapinin Uygulanması ve Sonuçları	117
2. Batı Balkanlarda Neo-liberalizme Geçiş Dinamikleri: Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin Zoraki Eklemlenmesi	121
a. Yugoslavya'nın Ekonomik Krizi ve IMF Receteleri	121
b. Yugoslavya'nın Batı ile Bütünleşmeye Direnmesi ve Dağılıma Sürecine Girmesi	123

B. Bir Neo-liberal Proje olarak Avrupa Birliđinin Entegrasyon Politikası	125
1. Dönüşümün İkinci Dalgası olarak Doğu Avrupa'nın AB ile Bütünleşme Süreci	125
2. AB'nin Kendi İçindeki Dönüşümü ve Derinleşmesi	126
3. Neo-liberal Yapılandırma ve Batı Balkanlar'ın AB ile Bütünleşme Sürecinin Dinamikleri	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BÜROKRATİK SOSYALİZM SONRASI ARNAVUTLUK'TA DEĞİŞİM, TOPLUMSAL GÜÇLER VE HEGEMONİK DÜZEN

I. BÜROKRATİK SOSYALİZM REJİMİNİN MİRAS BIRAKTIĐI SİYASAL, EKONOMİK VE TOPLUMSAL YAPI .....

A. Stalinist Kalkınma Modelinden İzolasyonist Politikasına	139
1. Yarı-feodal tarım toplumundan tarım-sanayi toplumuna dönüşüm.....	141
2. Toplumsal ve kültürel dönüşümler	148
3. Arnavutluk'un Bürokratik Sosyalizmi	156
B. 1944-1980 Arası Dönemde Dış İlişkiler: Asimetrik İlişkilerde Bağımsızlığı Koruma Çabaları	159
C. Eski Rejim Bağlamında Yumuşak Geçiş Çabaları: Ekonomik Krizden Siyasi ve İdeolojik Krize	165

II. ARNAVUTLUK'UN 1991-1997 YILLARINDA NEOLİBERAL DÜZENE EKLEMLENMESİ.....

A. Piyasa Ekonomisinin İnşasında "Pasif Devrim" olarak Neoliberalizmin İlk Dalgası.....	171
1. Yeni Birikim Modelinin Yeni Toplumsal Güçleri: Bürokratik Sosyalizm Sonrasında Tarihsel Bloğun Oluşumu ve Dağılması	172
a. 1991-1997 Döneminde Yapısal Reformlar: İstikrar, Liberalleşme ve Özelleştirme.....	179
b. IMF ve Dünya Bankası'nın Sponsorluğundaki Reformlar Altında Devletin Yeniden Yapılandırılması.....	181
2. Nisan 1992-Temmuz 1997 arası dönemde otoriter neoliberalizmin bir örneđi olarak Berisha rejimi	188
B. Ekonomik Başarı Öyküsünden Toplumsal Formasyonun Çöküşüne: 1997 Piramit Krizi ve Neoliberal Düzenin Yeniden Üretilmesi.....	193
1. Arnavutluk'un iflase sürüklenmesinin yapısal nedenleri	196
2. ABD ve AB'nin piramit krizine yaklaşımı ve neoliberal ideolojinin yeniden üretilmesi	199

III. 1997 SONRASI DÖNEMDE NEOLİBERAL POLİTİKALARIN İKİNCİ DALGASI: TEK ALTERNATİF OLARAK NEOLİBERALİZM .....

A. Neoliberal Küreselleşmenin Yeni Aktörü olarak Sosyalist Koalisyon: Neoliberal Düzenin Sağlamlaştırılması.....	207
1. SP'nin Neoliberal Düzenin Temel Sütunlarından Birine Dönüşümü	208

2. Standard Reformların Hızlandırılması ve Uluslararası Kurumlarla Bağımlılık İlişkisinin Derinleştirilmesi.....	210
3. İç Siyasette Uluslararası Aktör ve Kurumların Belirleyiciliği.....	213
4. Yolsuzluk Söyleminin İdeolojik Farkların Yerini Alması ve Neoliberal Düzeni Meşrulaştırması.....	216
B. Arnavutluk'ta Neoliberal Hegemonyanın Sınırlarına Ulaşılması ve Ülkenin Krize Girmesi	219
1. Arnavutluk'u Dış Yatırımcılar İçin Çekici Yapma: Avrupa'nın En Düşük Vergi Yüküne Sahip Devlet Olarak Arnavutluk	219
2. Sol ve Sağ Ötesinde "Yeniden Doğuş": Neoliberal Düzenin Toplumsal ve Kültürel Hegemonyasını Sağlama Çabası Olarak Rama Hükümeti	224
IV. ARNAVUTLUK İLE ULUSLARARASI AKTÖRLER VE KURUMLAR ARASINDAKİ HEGEMONİK İLİŞKİ	231
A. Bağımlılıktan Hegemonik İlişkiye: Dönüşümün Uluslararası Kökenleri	231
1. AB'nin Süper-Çevresi Olarak Arnavutluk	231
2. Neoliberalizmi Siyasal Etki ve Kontrolde Çıkarma Pratiği olarak Avrupalılaştırma İdeolojisi	237
B. Talep Üzerine İmparatorluk: Arnavutluk ve ABD Hegemonyası	240
1. Arnavutluk'un ABD Hegemonyasına Eklemlenmesi: Balkanlarda Bir Üs	241
2. ABD'nin Açık Kapı Politikasından NATO'nun Açık Kapı Politikasına Arnavutluk.....	246
3. Kayıtsız şartsız ABD'nin yanında: Eski ve Yeni Avrupa arasında Arnavutluk	248
4. ABD'nin 51'inci Eyaleti Olarak Arnavutluk	251
SONUÇ	255
KAYNAKÇA	261
EK	287